

КРИМІНАЛЬНЕ ЗАКОНОДАВСТВО СПОЛУЧЕНИХ ШТАТІВ АМЕРИКИ ЩОДО ЗАРАЖЕННЯ ВІЛ

КОРНІЄНКО Євгенія Вікторівна - кандидат юридичних наук, доцент кафедри кримінального права та процесу Київського міжнародного університету

У статті аналізується законодавство США, що містить норми, які передбачають кримінальну відповідальність за поставлення іншої особи в небезпеку зараження або зараження (передачу) вірусом імунодефіциту людини. Розглядається можливість застосування зарубіжного досвіду щодо вдосконалення положень ст. 130 КК України.

Ключові слова: вірус імунодефіциту людини, СНІД, криміналізація, поставлення в небезпеку зараження ВІЛ, експозиція, кримінальне законодавство США, профілактика передачі ВІЛ.

Штати мають три загальних способи криміналізації поставлення в небезпеку зараження або зараження іншої особи ВІЛ. По-перше, штати можуть приймати ВІЛ-специфічні закони, які передбачають окремі (самостійні) склади злочинів. По-друге, штати можуть застосовувати положення чинних нормативно-правових актів, які передбачають кримінальну відповідальність за зараження іншої особи інфекціями, що передаються статевим шляхом (далі по тексту – ІПСШ), пояснюючи це тим, що симптоматика ВІЛ схожа з венеричними захворюваннями. По-третє, для притягнення до відповідальності осіб, які поставили в небезпеку зараження або заразили іншу особу ВІЛ, штати можуть використовувати неспецифічні для ВІЛ норми (закони) кримінального законодавства, такі, як напад, замах на вбивство тощо.

Як зазначає Леслі Вольф, законодавство двадцяти трьох штатів містить норми, які передбачають кримінальну відповідальність

за поставлення іншої особи в небезпеку зараження або зараження (передачу) ВІЛ: Арканзас, Каліфорнія, Флорида, Джорджія, Айдахо, Іллінойс, Індіана, Айова, Кентуккі, Луїзіана, Меріленд, Мічиган, Міссурі, Невада, Нью-Джерсі, Північна Дакота, Огайо, Оклахома, Південна Кароліна, Південна Дакота, Теннессі, Вірджинія та Вашингтон [7, с. 845]. Тим не менше, є суттєві відмінності в законодавчому формулюванні диспозицій відповідних статей. Так, наприклад, в Айдахо злочином визнається поставлення іншої особи в небезпеку зараження з наміром інфікувати цю особу ВІЛ; в Індіані – легковажна, свідомо або умисна передача ВІЛ іншій особі; в Іллінойсі – інтимний контакт іншої особи з особою, яка знає, що він чи вона інфіковані ВІЛ; у Кентуккі – діяння, вчинені особою, яка здає кров або надає неправдиву інформацію співробітникам центру переливання крові, якщо дана особа відноситься до груп з високим ризиком інфікування ВІЛ або має ВІЛ або СНІД; у Луїзіані – умисне поставлення іншої особи в небезпеку зараження ВІЛ без інформування та законної згоди іншої особи; в Мічигані – дії особи, яка знає, що він або вона заражена ВІЛ/СНІДом, у вигляді сексуального проникнення в іншу особу без попереднього інформування, що особа є інфікованою ВІЛ/СНІДом; в Міссурі – дії особи, яка знає, що є ВІЛ-інфікованою, у вигляді по жертвування або спробі по жертвувати рідини або органи; або свідоме поставлення іншої особи в небезпеку зараження ВІЛ, піддаючи іншу особу зараженню без відома

та згоди цієї особи через оральні, анальні або вагінальні зносини, обмін голок, кусаючи або яким-небудь іншим чином, що призводить до інфікування ВІЛ; у Неваді – свідомо або умисна участь у діях, які можуть передавати ВІЛ; у Нью-Джерсі – сексуальне проникнення особою, яка знає, що він або вона заражена ВІЛ без інформованої згоди іншої особи; у Північній Дакоті – умисна передача ВІЛ від того, хто знає, що він або вона заражена ВІЛ; в Огайо – участь у статевому акті з іншим, хто не дав проінформованої згоди або хто був позбавлений здатності розуміти значення статевого акту з особою, яка має ВІЛ-інфекцію, або хто молодше 18 років, вчинене особою, яка знала, що є ВІЛ-інфікованою; у Південній Кароліні – передача ВІЛ-інфекції іншій особі, вчинена особою, яка знає, що він або вона заражена ВІЛ; в Південній Дакоті та в Айові – умисне поставлення іншої особи в небезпеку зараження ВІЛ, вчинене особою, яка знала про те, що вона є носієм цього вірусу, при статевому акті, передачі або пожертвуванні рідин або органів, передачі будь-яких нестерильних внутрішньовенних або внутрішньом'язових інструментів для вживання наркотиків; у Теннессі – свідоме поставлення іншої особи в небезпеку зараження ВІЛ; в Вашингтоні – поставлення в небезпеку зараження або передача ВІЛ-інфекції іншій особі з наміром заподіяти значну шкоду її здоров'ю; в Арканзасі – поставлення іншої особи в небезпеку зараження ВІЛ через сексуальні зносини та передачу крові або її продуктів [7, с. 846–848]. Отже, кримінальне законодавство більшості штатів способами поставлення іншої особи в небезпеку зараження або зараження (передачу) ВІЛ визнає сексуальний контакт та пожертвування тканин, крові та органів, у той час як менше половини зі штатів визнають способом вчинення вищезазначених діянь ще й спільне використання шприців (голок).

70% штатів, що прийняли ВІЛ-специфічні закони, криміналізують лише один із способів передачі ВІЛ іншій особі – статевим шляхом. Наприклад, у законодавстві штату Каліфорнія передбачена кримінальна відповідальність за незахищений статевий акт без розкриття ВІЛ-статусу інфікованою особою. Під незахищеним статевим актом ро-

зуміють вагінальний або анальний статевий акт з боку ВІЛ-інфікованого чоловіка, згода ВІЛ-інфікованої жінки на вагінальний статевий акт з партнером-чоловіком, або згода на анальний секс з боку ВІЛ-інфікованого чоловіка або жінки з партнером-чоловіком. Наведене визначення вважається одним із найконкретніших щодо обмеження відповідної сексуальної поведінки ВІЛ-інфікованої особи, яка, швидше за все, призведе до передачі ВІЛ іншій особі [1].

Окремі специфічні конструкції складів злочинів, що передбачають відповідальність за поставлення іншої особи в небезпеку зараження або зараження ВІЛ, досить рідко зустрічаються у ВІЛ-специфічних законах. Кримінальне законодавство деяких штатів забороняє лише ті види поведінки ВІЛ-інфікованої особи, які можуть призвести до зараження (передачі) ВІЛ. Наприклад, у Джорджії кримінально караним є вступ у статеві зносини або примушування іншої особи до будь-якого сексуального контакту за участю її статевих органів, рота або анусу особи, яка знає про наявність у неї ВІЛ [5]. В Айдахо та Північній Дакоті злочином визнається передача біологічних рідин організму під час сексуальної активності особи, яка знає про наявність у неї ВІЛ, вираженої у виді генітально-генітального, орально-генітального або анально-генітального контакту. Для притягнення до кримінальної відповідальності за зараження ВІЛ у Південній Дакоті та Теннессі необхідна наявність статевого акту або іншого інтимного контакту. Під останнім розуміють тілесний контакт, у результаті якого здійснюється передача біологічних рідин організму ВІЛ-інфікованого іншій особі будь-яким способом, що являє собою значний ризик передачі ВІЛ-інфекції. Кримінальне законодавство штату Оклахома не уточнює конкретні види забороненої поведінки ВІЛ-інфікованої особи, а швидше забороняє лише ту з них, яка ймовірно призведе до передачі ВІЛ іншій особі через кров, тілесні рідини, що містять видимі сліди крові, сперми або вагінальних виділень, або через шкіру, або інші оболонки людини [12].

З іншого боку, кілька штатів поряд з діями, які можуть призвести до зараження іншої особи ВІЛ, забороняють й ті, які

навіть чи могли б призвести до такого зараження. Наприклад, законодавство Міссурі, Південної Кароліни та Вірджинії поряд з анальним чи вагінальним статевим актом ВІЛ-інфікованої особи з іншою особою, за які винна особа може бути притягнута до кримінальної відповідальності, включають й оральний секс. Інші, наприклад Флорида, забороняють статеві зносини для особи, яка знає про те, що вона є носієм ВІЛ, не визначаючи при цьому, що саме необхідно розуміти під статевими зносинами [7, с. 850]. Такий підхід дозволяє тлумачити поняття «статеві зносини» занадто широко, а отже може охоплювати як більш ризиковані, так і менш ризиковані види поведінки серед ВІЛ-інфікованих осіб.

Законодавство Арканзасу та Мічигану забороняє сексуальне проникнення, під яким розуміють будь-яке проникнення, навіть дуже незначне, у будь-яку частину тіла людини або проникнення будь-яким об'єктом у генітальні або анальні отвори іншої людини, вчинені особою, яка знала про наявність у неї ВІЛ [11]. Аналогічним чином у Нью-Джерсі передбачено кримінальну відповідальність за сексуальні зносини ВІЛ-інфікованого з іншою особою без усвідомленої згоди останньої, під яким розуміють будь-яке введення руки, пальцю чи об'єкта в анус або піхву [2]. Ці закони криміналізують поведінку, що не пов'язана з високим ризиком передачі ВІЛ, і, таким чином, не є найбезпечнішим видом сексуальної поведінки ВІЛ-інфікованої особи.

На противагу цьому, законодавство штату Огайо передбачає, що поняття сексуальна поведінка не охоплює дії, пов'язані з проникненням приладом, пристроєм або іншим об'єктом, який не є частиною тіла, у вагінальну або анальну порожнину іншої особи, якщо правопорушник не знав у момент проникнення, що прилад, пристрій або інший об'єкт містить тілесні рідини правопорушника [9]. Таким чином, законодавці штату Огайо демонструють, як виключити окремі види сексуальної поведінки ВІЛ-інфікованої особи, що характеризуються низьким ризиком передачі ВІЛ іншій особі, з поняття заборонених видів сексуальної поведінки.

Алабама, Західна Вірджинія, Канзас, Монтана, Нью-Йорк, Род-Айленд для кримі-

налізації поставлення в небезпеку зараження або зараження іншої особи ВІЛ використовують норми законів, що передбачають кримінальну відповідальність за зараження іншої особи ІПСШ. Для законодавства вищезазначених штатів характерним є наявність суттєвих відмінностей у тому, як відповідні «ІПСШ-закони» визначають заборонені дії.

Так, законодавство штату Канзас вимагає, щоб зараження інфекційними хворобами (в тому числі й ВІЛ) було вчинено з метою поставити в небезпеку життя потерпілої особи. Законодавство Канзасу та один із законів штату Міннесота відносять до способів зараження іншої особи ВІЛ статеві зносини, спільне використання голок, пожертвування крові або інших тканин [6].

Законодавство штату Алабама криміналізує будь-які дії, які, ймовірно або скоріше за все, призведуть до передачі ІПСШ іншій особі. На противагу цьому, ВІЛ-специфічні закони Міннесоти, Арканзасу та Мічигану передбачають кримінальну відповідальність за такі види поведінки, що характеризуються низьким або нульовим ризиком передачі ВІЛ, у тому числі й будь-яке проникнення, навіть саме незначне, у статеві або анальні отвори тіла потерпілої особи будь-якою частиною тіла винного або проникнення будь-яким об'єктом, що використовувався винним. Законодавство штату Канзас виключає низький або нульовий ризик передачі ІПСШ (ВІЛ) шляхом законодавчого закріплення поняття статевого акту і содомії, не включаючи до даних дефініцій проникнення в тіло потерпілої особи будь-яким об'єктом, відмінним від чоловічого статевого органу [3, с. 252–264].

Законодавство Монтана, Род-Айленда та Західної Вірджинії криміналізує експозицію ІПСШ (ВІЛ), не вказуючи при цьому, які конкретні види сексуальної поведінки є забороненими для інфікованої особи [8; 4, с. 397; 14]. Тільки законодавство штату Міннесота чітко передбачає, що ВІЛ-інфікована особа звільняється від кримінальної відповідальності, якщо вона вжила заходів профілактики щодо запобігання передачі іншій особі ІПСШ (ВІЛ) [11].

Інші штати (Аляска, Арізона, Коннектикут, Делавер, Округ Колумбія, Гаваї,

Мен, Массачусетс, Міссісіпі, Небраска, Нью-Гемпшир, Нью-Мексико, Північна Кароліна, Орегон, Техас, Вермонт і Вайомінг) не мають ані ВІЛ-специфічних законів, ані законів, що передбачали б кримінальну відповідальність за зараження ІПСШ. Можна припустити, що ці штати використовують неспецифічні для ВІЛ норми (закони) кримінального законодавства (загальне кримінальне законодавство).

Відзначимо також, що окремі штати одночасно можуть використовувати як положення ІПСШ-законів для притягнення осіб до відповідальності за зараження ВІЛ, так і норми загального (прецедентного) кримінального права. Наприклад, законодавство Нью-Йорку передбачає відповідальність за статевий акт, вчинений особою, яка знає, що він або вона заражена ВІЛ (ІПСШ-закони). Однак у справі проти Нушона Вільямса (штат Нью-Йорк) суди спирались на норми прецедентного кримінального права (згвалтування та необачне поставлення в небезпеку) [13].

Аналіз вищезазначених законодавчих актів, які криміналізують поставлення в небезпеку зараження або зараження іншої особи ВІЛ, демонструє, що законодавці можуть використовувати будь-які юридично-технічні прийоми задля запобігання поширенню ВІЛ. Незважаючи на наявність істотних відмінностей щодо формулювання відповідних складів злочинів у законодавстві різних штатів, ВІЛ-специфічні закони були й залишаються найпопулярнішим законодавчим способом досягнення мети щодо недопущення поширення ВІЛ.

Однак більшість штатів, що прийняли ВІЛ-специфічні закони, зосередилися лише на сексуальній поведінці ВІЛ-інфікованих осіб. Багато з цих законів можуть підірвати зусилля органів охорони здоров'я щодо проведення профілактики передачі ВІЛ, оскільки вони криміналізують поведінку з низьким рівнем ризику і не розглядають використання презервативу як засіб профілактики трансмісії ВІЛ. Окрім того, це призводить до поширення думок, що ВІЛ-інфіковані особи взагалі не повинні вступати у сексуальні зносини, оскільки передача ВІЛ відбувається навіть при захищеному статевому акті.

Даний моральний підтекст знайшов своє нормативне закріплення й у санкціях статей, що передбачають відповідальність за зараження ВІЛ. Зараження ВІЛ, згідно з положеннями ВІЛ-специфічних законів, є злочином, за яке, як правило, передбачено покарання у виді позбавлення волі строком від дев'яти до одинадцяти років. Даний вид покарання є більш суворим, ніж ті, що передбачені для таких злочинів як напад, замах на вбивство, тощо. У той же час, переважна більшість штатів, що використовує на практиці ІПСШ-закони, зараження ВІЛ розглядають як місдиміно́р, за яке передбачено покарання у виді позбавлення волі строком до одного року. Наявність занадто суворих покарань за експозицію ВІЛ у штатах, що прийняли ВІЛ-специфічні закони, як зазначав Роберт Вілнер, може фактично зменшити кількість успішних кримінальних переслідувань [15, с. 191].

З іншого боку, ІПСШ-закони криміналізують зараження іншої особи різноманітними інфекційними захворюваннями, більшість з яких є легковиліковними, на відміну від ВІЛ. Неможливість майже всіх ІПСШ-законів визнати згоду сторін та вжиття превентивних заходів обставинами, що виключають злочинність діяння, може залишити ВІЛ-інфікованих осіб уразливими щодо кримінального переслідування за вступ у статеві зносини ВІЛ-інфікованої особи з іншою особою, за наявності усвідомленої згоди останньої, або за будь-які дії, що відповідають рекомендованим заходам профілактики.

Криміналізація умисного зараження ВІЛ, що базується на положеннях ВІЛ-специфічних законів, може також відображати неправильне сприйняття ризику передачі ВІЛ з боку громадськості. Дані обстеження свідчать про те, що від 50,0 до 95,0 % населення США вважає, що ймовірність передачі ВІЛ-інфекції від одного незахищеного статевого акту є досить високою. Проте наукові дані вказують на те, що ризик бути зараженим ВІЛ при одноразовому незахищеному вагінальному статевому акті серед гетеросексуальних пар, у яких чоловік-партнер є ВІЛ-інфікованим, є досить низькою (ризик зараження становить менше одного на одну тисячу). Якщо за аналогічних обставин ВІЛ-

інфікованим партнером є жінка, ймовірність передачі ВІЛ ще менша [10, с. 354].

Отже, кримінальне законодавство США відіграє важливу роль у формуванні політики щодо профілактики передачі ВІЛ. Зусилля влади щодо забезпечення ін'єкційних наркоманів та повій безоплатною освітою; щодо надання особам, які вживають наркотичні засоби шляхом ін'єкцій, можливості безоплатно отримувати стерильні ін'єкційні інструменти та дезінфікуючі засоби, виявилися досить ефективними у зниженні рівня зараження ВІЛ. Однак, відповідні профілактичні заходи передачі ВІЛ вимагають і законодавчої підтримки щодо соціальних, економічних та екологічних змін в суспільстві. Наприклад, скорочення поширення ВІЛ-інфекції серед споживачів ін'єкційних наркотичних засобів може бути реалізовано за допомогою законодавства, наприклад, надання таким особам можливості отримувати замісну терапію, підтримка програм щодо лікування наркозалежності, а також інші заходи, які спрямовані на соціальні та екологічні фактори, що впливають на ін'єкційних наркоманів, тощо.

Встановлення кримінальної відповідальності за поставлення в небезпеку зараження або зараження іншої особи ВІЛ має історичний прецедент і потенційно важливе практичне значення. Однак законодавці повинні також брати до уваги, що криміналізація відповідного діяння має стосуватися лише тих видів поведінки ВІЛ-інфікованої особи, що характеризуються високим ризиком передачі ВІЛ іншій особі.

Література

1. California Health and Safety Code [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.leginfo.ca.gov/cgi-bin/calawquery?codesection=hsc>
2. Criminal HIV Transmission in USA [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://criminalhivtransmission.blogspot.de/2012/10/us-study-finds-criminalising-alleged.html>
3. Francis A. Tolerance and HIV // A. Francis, H. Mialon. – Journal of Health Economics. – 2010. – Vol. 29 (2). – P. 250-267.
4. General Laws of Rhode Island; Revision Of 1909. – Publisher: RareBooksClub.com, 2012. – 676 p.
5. Georgia Code – Crimes and Offenses

SUMMARY

This article is analyzed provisions of legislation of the United States of America that provide criminal responsibility for placing of a person in danger of being infected or infection with human immunodeficiency virus. The possibility to use foreign experience for improving the provisions of the art. 130 of the Criminal Code of Ukraine is considered.

– Title 16, Section 16-5-60 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://law.onecle.com/georgia/16/16-5-60.html>

6. Kansas Nursing Home HIV/AIDS Laws [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.ehow.com/list_6828370_kansas-nursing-home-hiv_aids-laws.html

7. Leslie E. Wolf Crime and Punishment: Is There A Role for Criminal Law In HIV Prevention Policy Pacific AETC / Leslie E. Wolf, Richard Vezina // Whittier Law Review. – 2004. – Vol. 25. – P. 821–886.

8. Montana Code Annotated [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://law.justia.com/codes/montana/2013/>

9. Ohio Revised Code [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.legislature.state.oh.us/laws.cfm>

10. Padian N. Heterosexual Transmission of Human Immunodeficiency Virus (HIV) in Northern California : Results from a Ten-Year Study / N. Padian // American Journal of Epidemiology. – 1997. – Vol. 146, No. 4 – P. 350–354.

11. State Criminal Statutes on HIV Transmission [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.thebody.com/content/art6936.html>

12. State-by-State: HIV Laws by Sergio Hernandez, Special to ProPublica – Dec. 1, 2013 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://projects.propublica.org/tables/penalties>

13. The Nushawn Williams Affair [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.rethinkingaids.com/Portals/0/RaArchive/1997/RA9708NushawnWilliams.html>

14. West Virginia statutes and codes : Chapter 16. Public Health [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://statutes.laws.com/west-virginia/16>

15. Willner Robert E. Deathly Deception : the Proof That Sex And HIV Absolutely Do Not Cause AIDS / Robert E. Willner. – Peltec Publishing Co. USA, 1994. – 266 p.